

DOI: 10.36695/2219-5521.3.2020.49

УДК 343.848(474.3)

О.В. ЛИСОДЕД

Олександр Володимирович Лисодед, кандидат юридичних наук, доцент Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ORCID: 0000-0002-7741-758X

СЛУЖБА ПРОБАЦІЇ ЛАТВІЇ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Після розпаду Радянського Союзу та отримання незалежності Латвія, як і низка інших країн пострадянського простору, зіткнулась із різким погіршенням криміногенної ситуації в країні: стрімко зріс рівень злочинності, у тому числі й рівень тяжких кваліфікованих злочинів із застосуванням насильства, зброї, вибухових речовин, активізувались організовані злочинні угруповання, територія країни перетворилась на трафік предметів і майна, здобутих злочинним шляхом, або ж на їх легалізацію. З 1991 р. по 2000 р. загальна кількість осіб, які вчинили злочини, у Латвії зросла на 40 %, у тому числі неповнолітніх – на 31 %. Органи охорони правопорядку реагували на сплеск кримінальної активності населення переважно тюремним ув'язненням, що у середині 90-х рр. ХХ ст. привело Латвію до свого рекорду в абсолютних цифрах – більше 10 тис. ув'язнених і до коефіцієнту засуджених на 100 тис. населення – 410 (14 місце у світі з 198 країн). Це викликало й суттєву критику Латвії на міжнародній арені через погані умови тримання у тюрмах, досить велику кількість ув'язнених, які чекали вироку суду, порівняно із засудженими, які вже відбували покарання, досить тривалі строки утримання під вартою у якості запобіжного заходу до початку судового розгляду, особливо стосовно неповнолітніх, а також через відсутність альтернатив тюремному ув'язненню, що ставало дією перепорою вступу Латвії до Європейського Союзу¹.

Уряд Латвії відреагував на ці проблеми окремими реформами системи кримінального правосуддя у країні. Зокрема, у 1994 р. відповідно до змін у Кодекс Латвії про виконання покарань (далі – КВП Латвії) в тюрмах була введена прогресивна система виконання покарань, у 1999 р. у Кримінальний закон Латвії (далі – КЗ Латвії) було введено новий вид покарання – примусові роботи, у 2002 р. у зв'язку з прийняттям Закону Латвії «Про застосування до дітей примусових заходів виховного характеру»² було введено новий примусовий захід – громадські роботи для неповнолітніх.

Поряд із тим розпочалася робота і над створенням у Латвії служби пробації. У 1998 р. була прийнята Державна концепція соціальної реабілітації осіб, які відбули покарання, у 2001 р. була створена робоча група Міністерства юстиції Латвії, що підготувала Концепцію Державної служби пробації³, у 2003 р. був розроблений проект Закону Латвії «Про Державну службу пробації», який був прийнятий Сеймом Латвії 18 грудня 2003 р. і набрав чинності з 1 січня 2004 р.⁴ Напередодні було прийнято Положення про Державну службу пробації⁵ та Програма розвитку Державної служби пробації на 2003–2004 рр.⁶

Мета статті – розглянути правові засади діяльності Державної служби пробації Латвії.

Виклад основного матеріалу. За своїм статусом на сьогодні Державна служба пробації Латвії – це установа прямого управління, діяльність якої координується Міністерством юстиції Латвії⁷ і яка здійснює державну політику у сфері громадської безпеки, а саме: щодо виконання кримінального покарання у виді примусових робіт і примусового заходу – громадських робіт, а також нагляду за клієнтами служби пробації і корекції їх соціальної поведінки.

Державна служба пробації Латвії складається з центрального апарату та 28 територіальних структурних підрозділів⁸. Фінансування Державної служби пробації здійснюється виключно з державного бюджету. Персонал Державної служби пробації складається з чиновників (які приймаються на роботу відповідно до законодавства про державну службу за погодженням з Державною канцелярією) та працівників (які приймаються на роботу відповідно до законодавства про працю). На добровільних засадах для виконання завдань з виконання функцій Державної служби пробації та для дослідницької і аналітичної роботи залучаються також волонтери.

© О.В. Лисодед, 2020

* *Oleksandr Lysodyed, Ph.D. in Law, Associate professor, Associate professor of Yaroslav Mudryi National Law University*

Державна служба пробації виконує дев'ять головних функцій:

1. Надання звіту про оцінку клієнта пробації.

Такий звіт надається за вимогою суду або прокурора стосовно обвинуваченого у кримінальному процесі або за вимогою адміністрації тюрми стосовно засудженого, який подав клопотання про умовно-дострокове звільнення і являє собою узагальнену інформацію щодо ризику повторного вчинення особою злочину та висновок про те, що буде сприяти або перешкоджати інтеграції такої особи у суспільство.

Відповідно до Положення, затвердженого постановою Кабінету міністрів Латвії від 5 квітня 2011 р. № 271⁹, у звіті надається інформація щодо статусу клієнта пробації і потерпілого, роботодавця клієнта та інших заінтересованих осіб, наводяться дані щодо поточних умов, які характеризують сімейне життя і соціальне становище клієнта пробації, його освіти, історії зайнятості, доходів, хобі, відпочинку, друзів, знайомих, поведінки, емоційної стабільності, вживання наркотиків, психотропних та токсичних речовин, залежності від азартних ігор та інших подібних новітніх технологій, наявності попередніх судимостей та оцінка цих обставин на ймовірність вчинення нового злочину.

Якщо звіт запитує адміністрація тюрми, то звіт повинен містити також інформацію про ймовірне майбутнє місце проживання клієнта пробації після звільнення та законні підстави для його постійного проживання у цьому місці; оцінку впливу на поведінку клієнта пробації перебування у вказаному місці проживання; можливість безпечного, безпроблемного та повного розміщення у ньому пристроїв електронного нагляду та згоду інших осіб, які перебувають у цьому місці проживання, на контроль місцезнаходження клієнта; наявність постійного підключення до електрики та постійного покриття мобільним зв'язком; наявність у місці проживання адекватних умов життя для задоволення клієнтом пробації необхідних фізіологічних потреб без залишення зони контролю електронного обладнання; плани клієнта пробації на майбутнє, освіту, працевлаштування, дозвілля; дані про фізичне і психічне здоров'я, зловживання алкоголем, наркотичними, психотропними та токсичними речовинами; наявність попередніх судимостей і ставлення до них та про інші обставини, які можуть сприяти ймовірності вчинення нового злочину або, навпаки, сприятимуть його інтеграції у суспільство без нових злочинів.

2. Розробка програм пробації та реалізація ліцензійних програм.

У Законі вказано, що програма пробації – це комплекс заходів, спрямованих на сприяння інтеграції клієнта пробації в суспільство та інструмент корекції соціальної поведінки. Програми пробації ліцензуються відповідно до постанови Кабінету міністрів Латвії від 18 лютого 2008 р. № 105¹⁰ комісією по ліцензуванню, яка створюється Міністерством юстиції. Ліцензія видається на трирічний строк.

У Латвії Державна служба пробації реалізує два види програм пробації – програми корекції соціальної поведінки (шість програм) і програми соціальної реабілітації (дві програми)¹¹. Програми корекції соціальної поведінки спрямовані на виправлення соціальної поведінки особи: зміну способу думок, переконань, поглядів, розвиток соціально значущих навичок для досягнення клієнтами пробації стійкої самокерованої правослужняної поведінки. Так, програма корекції «EQUIP» застосовується до неповнолітніх і спрямована на відмову від протиправної і асоціальної поведінки; програма корекції «Формування позитивних відносин» спрямована на формування у клієнтів програми навичок запобігання конфліктних ситуацій, шанобливого ставлення до членів суспільства; програма корекції «Запобігання насильству» покликана усунути погляди, звички, потреби, які призводять до агресивної поведінки у суспільстві і сім'ї; програма «Менеджмент вживання засобів» спрямована на зниження ризику неправомірної поведінки у випадках наявності у клієнтів наркотичної чи іншої залежності; програма корекції «Мотивація до змін» покликана спонукати клієнтів до соціально позитивних змін (моральних, емоціональних, пізнавальних, особистісних) у своєму житті¹².

Програми соціальної реабілітації мають на меті формування необхідних вмій і розвиток конкретних соціально корисних навичок клієнта пробації шляхом домовленості з ним про необхідність виконання певних щоденних дій для засвоєння правомірної поведінки і подальшу інтеграцію в суспільство. Так, програма «Школа життя – 2» спрямована на підготовку засудженого до звільнення, програма «Просто про складне» – на розвиток індивідуальних навичок для вирішення проблем, з якими клієнт пробації може зіткнутися після звільнення: пошук місця проживання, роботи, отримання інформації про вакансії, надання допомоги в підготовці резюме, проходження співбесіди тощо¹³.

3. Виконання кримінального покарання у виді примусових робіт.

Примусові роботи, відповідно до ст. 40 КЗ Латвії¹⁴, полягають у примусовому залученні засудженого до суспільно необхідних робіт у вільний від основної роботи чи навчання час без винагороди і виконуються за місцем проживання. Примусові роботи у якості основного покарання встановлюються на строк від сорока до двохсот вісімдесяти годин. Примусові роботи у якості додаткового покарання на строк від сорока до ста годин можуть призначатися умовно засудженим особам. Примусові роботи не призначаються непрацездатним особам.

Згідно зі ст. 136 КВП Латвії¹⁵ на примусових роботах засуджений може бути зайнятий не більше двох годин у робочі дні, а з його згоди – не більше чотирьох годин у вільний від основної роботи чи навчання час і не більше восьми годин у вихідні дні та святкові дні. Якщо засуджений не працює і не вчиться, він може бути зайнятий до восьми годин на день.

Засуджені, залучені до виконання примусових робіт, повинні відпрацювати не менше 12 годин на тиждень, якщо орган пробації може забезпечити їх повну зайнятість.

Якщо засуджена особа є особою молодше 15 років або до досягнення 18-річного віку продовжує отримувати початкову освіту, дозволяється здійснювати її зайнятість не більше двох годин на день і 10 годин на

тиждень, якщо примусові роботи здійснюються під час навчального року, і не більше чотирьох годин на день і 20 годин на тиждень, якщо примусові роботи здійснюються у вільний час.

Якщо засуджена особа є особою старше 15 років, але не досягла віку 18 років і не продовжує отримувати початкову освіту, дозволяється здійснювати її зайнятість не більше семи годин в день і 35 годин на тиждень.

Якщо основна робота засудженого знаходиться в іноземній державі або пов'язана з періодичним перебуванням в іноземній державі або установа освіти, в якій засуджений здобуває освіту, знаходиться в іноземній державі, то засуджений протягом року з дня набрання чинності вироку суду або початку виконання примусових робіт після його звільнення з установи позбавлення волі, якщо примусові роботи застосовані разом з покаранням у вигляді позбавлення волі, повинен відпрацювати не менше половини призначеного покарання.

Виконання покарання у виді примусових робіт здійснює територіальний структурний підрозділ Державної служби пробації, на території якого знаходиться заявлене місце проживання клієнта пробації, відповідно до Порядку, затвердженого постановою Кабінету міністрів Латвії від 9 лютого 2010 р. № 119¹⁶.

Структурний підрозділ Державної служби пробації організовує виконання покарання у виді примусових робіт відповідно до законодавства про працю та охорону праці на підставі укладених з роботодавцями договорів. Роботодавцями можуть виступати як державні чи муніципальні підприємства, установи та організації, так і приватні компанії, асоціації, фонди, у тому числі й релігійні організації.

Посадова особа структурного підрозділу Державної служби пробації вибирає роботодавця з урахуванням пріоритету роботи, яка потрібна муніципалітетам, судимості, освіти, навичок, здоров'я і віку клієнта пробації, погоджує з роботодавцем місце роботи, час початку роботи та тривалість роботи.

До початку виконання покарання посадова особа органу пробації ознайомлює клієнта пробації про порядок і умови виконання покарання у виді примусових робіт під розпис, складає графік роботи клієнта пробації та узгоджує його з роботодавцем і клієнтом. Якщо клієнт служби пробації бажає працювати більш як чотири години на день, він письмово підтверджує, що він не вчиться і не працює у відповідний час і день. Якщо клієнт служби пробації бажає виконувати примусові роботи понад чотири години в день, у графіку роботи передбачається перерва. Час і тривалість перерви визначаються посадовою особою органу пробації за погодженням з роботодавцем і клієнтом пробації, але перерва не повинна бути менше 15 хвилин. Вона надається не пізніше ніж через чотири години після початку роботи. Перерва не зараховується у строк виконання примусових робіт.

Після виконання графіку роботи клієнта пробації у повному обсязі посадова особа органу пробації готує форму контрольного реєстру. Посадова особа та роботодавець роблять запис у контрольній формі про те, що клієнт пробації виконав примусові роботи у встановлений термін у повному обсязі, після чого клієнт пробації знімається з обліку.

4. Виконання примусового заходу виховного характеру – громадські роботи.

Примусові заходи виховного характеру можуть застосовуватися до дитини, якщо вона вчинила злочин або правопорушення, за які законодавством передбачена кримінальна або адміністративна відповідальність. 31 жовтня 2002 р. Сейм Латвії прийняв Закон «Про застосування до дітей примусових заходів виховного характеру», яким було передбачено введення нового примусового заходу виховного характеру – громадські роботи, виконання яких було покладено на Державну службу пробації.

Відповідно до ст. 11 цього Закону громадські роботи – це роботи, які дитина виконує безоплатно у районі свого місця проживання поза своєю основною роботою чи навчанням. Дитина може бути зобов'язана виконувати громадські роботи від 10 до 40 годин. Громадські роботи не є кримінальним покаранням, вони полягають у виконанні некваліфікованої роботи на користь суспільства і їх виконання подібне до виконання кримінального покарання у виді примусових робіт, але з певними обмеженнями, які пов'язані з віком клієнта пробації.

Відповідно до Порядку, за допомогою якого Державна служба пробації організує виконання примусових заходів виховного характеру – громадські роботи, затвердженого постановою Кабінету міністрів Латвії від 3 серпня 2010 р. № 711¹⁷, якщо клієнт пробації не досяг 15-річного віку і продовжує отримувати базову освіту до досягнення 18-річного віку, графік роботи повинен передбачати не більше двох годин громадських робіт на день і 10 годин на тиждень, якщо громадські роботи виконуються протягом навчального року, та не більше чотирьох годин громадських робіт на день і 20 годин на тиждень, якщо громадські роботи здійснюються у вільний час.

Якщо клієнт пробації старше 15 років, але не досяг 18-річного віку і не продовжує отримувати базову освіту, графік роботи може передбачати, що громадські роботи можуть виконуватися до семи годин в день і 35 годин на тиждень.

Якщо клієнту служби пробації вже 18 років, він працює і продовжує освіту, то він може працювати на громадських роботах не більше двох годин на день, але з його згоди не більше чотирьох годин на день від основної роботи або навчання і не більше восьми годин у день у вихідні та святкові дні. Якщо клієнт служби пробації старше 18 років, не працює або не вчиться, він може працювати до восьми годин на день.

Якщо клієнт служби пробації виконує громадські роботи більше чотирьох годин на день, графік роботи повинен передбачати перерву. Час і тривалість перерви визначаються посадовою особою органу пробації за погодженням з роботодавцем і клієнтом пробації, але перерва не повинна бути менше ніж 30 хвилин. Перерва надається не пізніше ніж через чотири години після початку роботи. Перерва не зараховується до часу громадських робіт.

Якщо неповнолітній клієнт пробації продовжує здобувати середню або додаткову професійну освіту на додаток до роботи, час, витрачений на навчання та громадські роботи, підсумовується і не повинен перевищувати семи годин в день і 35 годин на тиждень.

Забороняється залучати до громадських робіт після 22:00 осіб, яким не виповнилось 18 років.

Залучення неповнолітніх до громадських робіт має на меті: 1) формування та закріплення загальноприйнятих ціннісних орієнтацій дитини в інтересах суспільства; 2) спрямованість дитини на утримання від протиправної діяльності; 3) реінтеграцію дитини із соціальними відхиленнями поведінки у суспільство.

5. *Організація та проведення процесу посередництва у кримінальних провадженнях та у справах щодо застосування примусових заходів виховного характеру до дітей.*

Відповідно до ст. 97 Кримінально-процесуального закону Латвії¹⁸ на всіх стадіях кримінального процесу потерпілий може примиритися з особою, яка заподіяла йому шкоду. Особа, яка здійснює кримінальне провадження, у разі встановлення факту можливості досягнення у процесі мирової угоди інформує про це Державну службу пробації, яка забезпечує, щоб потерпілий та особа, яка вчинила злочин, мали можливість добровільно взяти участь у процедурі примирення з метою зменшення шкоди, завданої злочинцем (ст. 381 Кримінально-процесуального закону Латвії).

До процедури примирення Державна служба пробації залучає як своїх співробітників, так і волонтерів, які мають достатній рівень знань та навичок щодо проведення процесу примирення та відповідний сертифікат на такий вид діяльності, отриманий згідно із Порядком організації навчання та сертифікації волонтерів, затверджених постановою Кабінету міністрів Латвії від 19 липня 2018 р. № 346¹⁹.

Також, відповідно до ст. 20 Закону Латвії «Про застосування до дітей примусових заходів виховного характеру», якщо дитина вчинила злочин, то посередник від Державної служби пробації може сприяти примиренню і врегулюванню спірних питань дитини з потерпілим або його представником.

Державна служба пробації виконує ще чотири наглядові функції:

- 1) *нагляд за умовно звільненими від кримінальної відповідальності з іспитовим строком;*
- 2) *нагляд за умовно засудженими з іспитовим строком;*
- 3) *нагляд за умовно-достроково звільненими від покарання;*
- 4) *виконання додаткового покарання – нагляд пробації.*

У цілому нагляд за засудженими здійснюється відповідно до Порядку, затвердженого постановою Кабінету міністрів Латвії від 24 лютого 2015 р. № 107²⁰, згідно з планом нагляду, який готується посадовою особою Державної служби пробації. До складання плану нагляду може залучатися і засуджений. План нагляду повинен містити перелік обов'язків, які покладаються на засудженого і на Державну службу пробації, індивідуальні потреби й можливості засудженого, цільові покаказники, встановлені на період нагляду, і заходи, які необхідно здійснити для досягнення цілей, поставлених на період нагляду, інтенсивність заходів нагляду, граничні терміни вжиття заходів тощо. Одна копія плану нагляду повинна бути надана засудженому, а друга долучається до особової справи.

Певні особливості має нагляд за умовно-достроково звільненими від покарання. Для осіб, які претендують на умовно-дострокове звільнення від покарання, законодавство Латвії передбачає можливість встановлення як звичайного, так і електронного нагляду (із 2015 р.²¹). За загальним правилом, з урахуванням особистості і поведінки засудженого під час відбування покарання умовно-дострокове звільнення від покарання може бути застосовано, якщо: 1) засуджений досяг певного результату ресоціалізації; 2) засуджений у межах можливостей добровільно відшкодував заподіяну злочинцем шкоду; 3) засуджений після звільнення має можливість законним шляхом отримувати кошти для існування; 4) минув встановлений законом строк після застосування стягнення за порушення режиму відбування покарання і засуджений не притягнутий до відповідальності за адміністративне правопорушення; 5) засуджений вирішує і готовий у подальшому вирішувати свої психологічні проблеми; 6) засуджений погодився лікуватися від залежності від алкоголю, наркотичних, психотропних чи токсичних речовин у разі вчинення ним злочинного діяння внаслідок залежності від алкоголю, наркотичних, психотропних чи токсичних речовин (ч. 2 ст. 61 КЗ Латвії).

За таких обставин умовно-дострокове звільнення може бути застосоване, якщо засуджений фактично відбув: 1) не менше половини строку покарання за вчинений нетяжкий злочин; 2) не менше двох третин строку покарання, якщо він засуджений за тяжкий злочин, а також якщо він раніше був засуджений до позбавлення волі за умисний злочин і судимість за цей злочин не знята і не погашена; 3) не менше трьох чвертей строку покарання, якщо він засуджений за особливо тяжкий злочин, а також якщо він раніше звільнявся умовно-достроково і знову вчинив умисний злочин протягом невідбутої частини покарання; 4) двадцять п'ять років покарання у виді позбавлення волі, якщо він засуджений до довічного позбавлення волі (ч. 3 ст. 61 КЗ Латвії).

Застосування ж електронного нагляду при умовно-достроковому звільненні засудженого від покарання може бути з дотриманням наступних додаткових умов: 1) засуджений згоден на електронний нагляд; 2) здійснення електронного нагляду можливе за місцем проживання засудженого; 3) застосування електронного нагляду буде сприяти включенню засудженого у суспільство (ч. 2¹ ст. 61 КЗ Латвії). Електронним наглядом є заходи інтенсивного контролю, які встановлюються судом для обмеження вільного переміщення засудженого. Для здійснення електронного нагляду до тіла засудженого прикріплюється електронний пристрій, що дає змогу контролювати його перебування в певному місці і в певний час. Електронний нагляд встановлюється судом на строк від одного до дванадцяти місяців. Термін електронного нагляду починається з дня, коли електронний пристрій прикріплюється до тіла засудженого (ст. 61¹ КЗ Латвії).

При цьому умовно-дострокове звільнення з електронним наглядом може бути застосоване, якщо засуджений фактично відбув менш значні строки покарання, а саме: 1) не менше однієї третини строку покарання за вчинений нетяжкий злочин; 2) не менше половини строку покарання, якщо він засуджений за тяжкий злочин, а також якщо він раніше був засуджений до позбавлення волі за умисний злочин і судимість за цей злочин не знята і не погашена; 3) не менше двох третин строку покарання, якщо він засуджений за особливо тяжкий злочин, а також якщо він раніше звільнявся умовно-достроково і знову вчинив умисний злочин протягом невідбутої частини покарання; 4) не менше двадцяти чотирьох років покарання у виді позбавлення волі, якщо він засуджений до довічного позбавлення волі (ч. 3¹ ст. 61 КЗ Латвії).

Після закінчення встановленого судом терміну електронного нагляду подальший нагляд за засудженим здійснюється відповідно до положень про умовно-дострокове звільнення від покарання, якщо у засудженого не закінчився строк невідбутої частини покарання.

Для виконання вищевказаних функцій Державна служба пробації має досить широке коло повноважень. Так, посадові особи і працівники Державної служби пробації при виконанні своїх функцій мають наступні права: 1) вимагати від клієнта пробації пред'явити документ, що засвідчує особу; 2) фоторафувати клієнта пробації; 3) отримувати інформацію про судимість клієнта, у тому числі й про попередні судимості; 4) отримувати інформацію про відкриття кримінального провадження щодо клієнта пробації, про запобіжні заходи і заходи безпеки, що застосовуються до клієнта пробації, його розшук; 5) відвідувати тюрми; 6) вивчати матеріали особової справи засудженого, щодо якого адміністрація тюрми запросила звіт про оцінку; 7) пройти стажування на робочому місці клієнта або у навчальному закладі; 8) зустрічатися з роботодавцем або представником навчального закладу за згодою клієнта пробації; 9) зустрічатися з членами сім'ї за згодою клієнта пробації; 10) отримувати за запитом повні судові рішення щодо клієнта пробації незалежно від того, розглядається кримінальна справа у відкритому чи закритому судовому засіданні; 11) отримувати інформацію про потерпілого, місце його проживання та зв'язуватися з потерпілим для підготовки звіту про оцінку, домовленості на проведення примирення, визначення розміру шкоди, завданої злочиним; 12) відвідувати клієнта пробації за місцем його проживання з 7:00 до 23:00; 13) вивчати матеріали справи засудженого, який перебуває у слідчому ізоляторі, і подав заявку на участь у пробаційній програмі; 14) запитувати та отримувати від установи виконання покарань інформацію про виконану засудженим роботу з ресоціалізації; 15) отримувати інформацію про заходи, які застосовані до клієнта пробації для тимчасового захисту від насильства; 16) якщо клієнт пробації є неповнолітнім: отримувати інформацію про управління майном неповнолітнього, передачу неповнолітнього клієнта пробації на піклування іншій особі в Латвії чи за кордоном, навчання клієнта, направлення до спеціалістів для консультацій, дозвіл клієнту на перетин державного кордону відповідно до нормативно-правових актів щодо порядку перетину державного кордону дітьми; 17) отримувати інформацію про соціальні послуги та соціальну допомогу, що надається клієнту пробації; 18) отримувати інформацію про освіту клієнта пробації; 19) отримувати інформацію про втрату працездатності клієнта; 20) отримувати інформацію про працевлаштування клієнта пробації, його доходи та наявність утриманців; 21) отримувати інформацію про подружжя, батьків та дітей клієнта пробації; 22) одержувати інформацію про смерть клієнта пробації (ч. 1 ст. 25 Закону Латвії «Про Державну службу пробації»).

Додатково, для здійснення наглядових функцій, посадові особи і працівники Державної служби пробації мають право: 1) контролювати, як клієнт пробації виконує вимоги, викладені у плані моніторингу; 2) без попереднього повідомлення відвідувати клієнта пробації за місцем проживання; 3) відвідувати клієнта пробації за місцем його проживання з 23:00 до 7:00, якщо клієнту пробації заборонено залишати місце проживання в певний час доби; 4) отримувати інформацію про засоби існування клієнта пробації; 5) визначати та призупиняти повністю або частково обов'язки, передбачені нормативним актами, що регулюють виконання кримінальних покарань, для умовно засуджених, умовно-достроково звільнених від відбування покарання та засуджених до нагляду пробації; 6) отримувати інформацію про судимість батьків або осіб, які їх замінюють, неповнолітнього клієнта пробації (ч. 2 ст. 25 Закону Латвії «Про Державну службу пробації»).

Додатково посадові особи і працівники Державної служби пробації при здійсненні електронного нагляду за засудженими, які умовно-достроково звільнені від покарання, мають право: 1) встановлювати електронні пристрої у місці проживання клієнта; 2) підключати або вилучати електронний пристрій у клієнта пробації; 3) перевіряти електронні пристрої в будь-який час доби; 4) стежити за виконанням графіку електронного спостереження; 5) обробляти електронну інформацію про місцезнаходження клієнта пробації у визначений час та місце; 6) вилучати електронні пристрої з місця проживання клієнта пробації; 7) ідентифікувати клієнта пробації за допомогою зчитувача відбитків пальців, вбудованого в електронні пристрої, які сканують відбитки пальців людини; 8) зустрічатися з особами, які проживають за місцем проживання клієнта пробації без його згоди для з'ясування їхнього ставлення до здійснення електронного нагляду та встановлення електронних пристроїв; 9) отримати дозвіл від осіб, які проживають у місці проживання клієнта пробації, на розміщення у цьому місці електронних пристроїв для здійснення електронного нагляду за клієнтом пробації; 10) зустрічатися з власником можливого місця проживання клієнта пробації без його згоди для встановлення факту постійного проживання клієнта пробації у цьому місці; 11) зустрічатися з потенційним роботодавцем клієнта пробації без його згоди для визначення впливу запропонованої роботи на впровадження електронного нагляду (ч. 2¹ ст. 25 Закону Латвії «Про Державну службу пробації»).

Такому широкому спектру прав Державної служби пробації кореспондує досить великий обсяг обов'язків засуджених, особливо засуджених до нагляду. Так, засуджені, умовно-достроково звільнені від покарань

ня, та засуджені до покарання у виді нагляду пробації зобов'язані: 1) виконувати встановлені посадовою особою Державної служби пробації обов'язки та законні вимоги; 2) з'являтися у територіальний структурний підрозділ Державної служби пробації в установлений посадовою особою Державної служби пробації час; 3) інформувати посадову особу Державної служби пробації про своє місце проживання, місце роботи чи навчання, а також негайно повідомляти про їх зміну; 4) отримувати дозвіл Державної служби пробації на виїзд за межі місця проживання на період більше 15 днів; 5) надавати посадовій особі Державної служби пробації інформацію про виконання встановлених обов'язків; 6) надавати посадовій особі Державної служби пробації інформацію про джерела проживання (ст. 119⁴ КВП Латвії).

Крім цього, Державна служба пробації може встановити щодо таких засуджених один або декілька додаткових обов'язків, як-от: 1) дотримуватися заборони на залишення місця проживання в певний час доби; 2) дотримуватися заборони на зміну місця проживання без згоди Державної служби пробації; 3) дотримуватися заборони на знаходження в певних громадських місцях; 4) дотримуватися заборони на спілкування з певними людьми; 5) дотримуватися заборони на виїзд з території адміністративно-територіальної одиниці без дозволу Державної служби пробації; 6) дотримуватися заборони на вживання алкоголю та інших п'яних речовин; 7) погоджувати з посадовою особою Державної служби пробації маршрут пересування; 8) брати участь в одній або декількох програмах пробації; 9) дотримуватися заборони на придбання, носіння чи зберігання установлених предметів; 10) дотримуватися заборони на наближення до установлених об'єктів, місць чи установ; 11) для вирішення проблем криміногенного характеру відвідувати зазначеного Державною службою пробації спеціаліста, якщо засуджений погоджується сплачувати додаткові витрати, пов'язані з такими відвідуваннями; 12) виконувати вказівки Державної служби пробації, спрямовані на отримання легальних джерел існування або вирішення побутових питань соціально прийнятним чином (ст. 119⁷ КВП Латвії).

Додаткові обов'язки встановлені і для засуджених, щодо яких здійснюється електронний нагляд, а саме: 1) не змінювати місце проживання без згоди Державної служби пробації; 2) не вживати алкоголь, наркотичні, токсичні чи психотропні речовини; 3) не пошкоджувати електронні пристрої, за допомогою яких забезпечується контроль за здійсненням обмежень на свободу пересування, забезпечувати їх безперервну дію; 4) негайно інформувати посадову особу Державної служби пробації в разі ушкодження електронних пристроїв; 5) дотримуватися підготовленого посадовою особою Державної служби пробації графіку електронного нагляду; 6) інформувати посадову особу Державної служби пробації про осіб, які постійно знаходяться за місцем його проживання, негайно інформувати про осіб, які планують постійно знаходитись за місцем його проживання після установки електронних пристроїв; 7) усувати можливі перепони, які можуть перешкоджати посадовій особі Державної служби пробації мати доступ до місця його проживання в будь-який час доби (ст. 119⁵ КВП Латвії).

При Державній службі пробації функціонує Консультативна рада, яка складається з: 1) представника Верховного суду; 2) представника Генеральної прокуратури; 3) представника Міністерства юстиції; 4) представника Латвійської асоціації місцевого та регіонального самоврядування; 5) представника Державної служби пробації; 6) представника адміністрації тюрем; 7) представника Державної поліції; 8) представника хоча б одного постачальника соціальних послуг, який надає послуги з соціальної реабілітації клієнтам пробації. При територіальних підрозділах консультативні ради складаються з представників аналогічних органів місцевого рівня.

Метою діяльності консультативних рад є: взаємодія з державними органами влади і управління, органами самоврядування і недержавними установами та організаціями для вироблення єдиного підходу в рішенні питань у сфері пробації; надання до Державної служби пробації допомоги в підготовленні проектів правових актів, які стосуються співробітництва всіх органів під час здійснення єдиної політики у сфері пробації; обговорення актуальних проблем у сфері пробації, які потребують змін на законодавчому рівні, забезпечення постійного інформативного зв'язку між усіма суб'єктами, які переймаються проблемами пробації.

Висновки. Враховуючи викладене, можна стверджувати, що в Латвії створено правове поле та механізм реалізації як покарань, альтернативних позбавленню волі, так і заходів, альтернативних покаранню (громадських санкцій), та здійснюються інші заходи, спрямовані на виконання рекомендацій Ради Європи СМ/Rec (1999) 22 Комітету Міністрів державам-членам стосовно переповненості в'язниць і зростання кількості ув'язнених, СМ/Rec(2010) 1 Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробації, СМ/Rec (2014) 4 Комітету Міністрів державам-членам стосовно електронного моніторингу²², СМ/Rec (2017) 3 Комітету Міністрів державам-членам про Європейські правила щодо громадських санкцій та заходів²³.

¹ Юревичиус И. Дорога к латвийской службе пробації. *Вопросы ювенальной юстиции*. 2009. № 1(21). URL: <http://juven.just.org/index.php?showtopic=1148>

² Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem. URL: <https://likumi.lv/ta/id/68489>

³ Par Valsts probācijas dienesta koncepciju. URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=70181>

⁴ Valsts probācijas dienesta likums. URL: <http://likumi.lv/doc.php?id=82551>

⁵ Valsts probācijas dienesta nolikums. URL: <http://likumi.lv/doc.php?id=124795>

⁶ Служба пробації Латвії. Рига, 2004. URL: <https://pandia.ru/text/80/234/75664.php>

⁷ Зубарев С.М. Организация исполнения уголовных наказаний без изоляции осужденного от общества в зарубежных странах. *Пенитенциарная наука*. 2010. № 11. С. 67. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/organizatsiya-ispolneniya-ugolovnyh-nakazaniy-bez-izolyatsii-osuzhdenного-ot-obschestva-v-zarubezhnyh-stranah>

⁸ Звіт про навчальну поїздку 30.05.2011 р. – 03.06.2011 р. до Латвійської Республіки представників координаційної групи м. Мелітополя, яка працює над розвитком пілотного проекту «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» за підтримкою Уряду Канади. URL: https://www.probation.gov.ua/?page_id=2967

⁹ Noteikumi par izvērtēšanas ziņojumā iekļaujamas informācijas apjomu un tā sastādīšanas kārtību. URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=228928>

¹⁰ Kārtība, kādā licencē un īsteno probācijas programmas. URL: <https://likumi.lv/doc.php?id=228928>

¹¹ Звіт про навчальну поїздку 30.05.2011 р. – 3.06.2011 р. до Латвійської Республіки представників координаційної групи м. Мелітополя, яка працює над розвитком пілотного проекту «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні» за підтримкою Уряду Канади. URL: https://www.probation.gov.ua/?page_id=2967

¹² Сергеев Д.Н. Нужен ли закон о пробации? *Юридическая наука и практика*. 2013. № 3. С. 71. URL: <http://oaji.net/articles/2014/1211-1411310216.pdf>

¹³ Диско В.И. Государственная служба пробации: опыт Латвийской Республики. *Конституционные права и свободы: проблемы интерпретации реализации в национальных правовых системах*: сб. ст. междунар. науч.-практ. конф., Новополоцк, 28–29 окт. 2016 г.: в 3 т. / Мин-во образования Республіки Беларусь; Полоцк. гос. ун-т, Регион. учеб.-науч.-практ. юрид. центр; редкол.: И.В. Вегера (отв. ред.) и др. Новополоцк: ПГУ, 2016. Т. 2. С. 39, 40. URL: <http://elib.psu.by:8080/handle/123456789/18230>

¹⁴ Krimināllikums. URL: <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums>

¹⁵ Latvijas Sodū izpildes kodekss. URL: <https://likumi.lv/ta/id/90218-latvijas-sodu-izpildes-kodekss>

¹⁶ Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests organizē kriminālsoda – piespiedu darbs – izpildi. URL: <https://likumi.lv/ta/id/205060>

¹⁷ Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests organizē audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa – sabiedriskais darbs – izpildi. URL: <https://likumi.lv/ta/id/214606>

¹⁸ Kriminālprocesa likums. URL: <https://likumi.lv/ta/id/107820>

¹⁹ Kārtība, kādā apmāca un sertificē brīvprātīgā darba veicējus izlīguma procesa organizēšanai un vadīšanai. URL: <https://likumi.lv/ta/id/300143>

²⁰ Kārtība, kādā Valsts probācijas dienests uzrauga nosacīti notiesātās, nosacīti pirms termiņa no soda izciešanas atbrīvotās, nosacīti no kriminālatbildības atbrīvotās personas un personas, kurām piemērots papildsods – probācijas uzraudzība. URL: <https://likumi.lv/ta/id/272547-kartiba-kada-valsts-probācijas-dienests-uzrauga-nosacīti-notiesatas-nosacīti-pirms-termiņa-no-soda-izciešanas-atbrīvotas-nosacīti-no-kriminalatbildības-atbrīvotas-personas-un-personas-kuram-piemērots-papildsods—probācijas-uzraudzība>

²¹ На свободу – с электронным браслетом. URL: <https://rus.lsm.lv/statja/novosti/obschestvo/v-latvii-vvodjatsja-elektronnie-brasleti-dlja-nadzora-za-osuzhdennimi.a141794/>; В Латвии вводятся электронные браслеты для надзора за осужденными. URL: <https://rus.lsm.lv/statja/novosti/obschestvo/v-latvii-vvodjatsja-elektronnie-brasleti-dlja-nadzora-za-osuzhdennimi.a141794/>; Звіт про результати службового відрядження за кордон української делегації до Латвії (навчальний візит з вивчення позитивного досвіду щодо впровадження електронного моніторингу, Латвійська Республіка, м. Рига, 25–27 листопада 2018 р.). URL: https://www.probation.gov.ua/?page_id=2967; Под «электронный надзор» выпущены 119 заключенных. URL: <https://rus.lsm.lv/statja/novosti/proisshestvija/pod-elektronny-nadzor-vipuscheni-119-zaklyuchennyh.a237498/>

²² Збірник документів Ради Європи з запобігання перенаселеності в'язниць. URL: <https://rm.coe.int/e-compendium-in-ukrainian/16806ab9ad>

²³ Рекомендація CM/Rec (2017) 3 Комітету Міністрів державам-членам про Європейські правила щодо громадських санкцій та заходів. URL: <https://rm.coe.int/1680990cf2>

Резюме

Лисодед О.В. Служба пробациі Латвії: правові засади діяльності.

У статті наводиться досвід становлення служби пробациі у Латвії у 90-х рр. XX ст. – на початку XXI ст.; аналізуються структура Державної служби пробациі Латвії та механізм реалізації її основних функцій відповідно до Закону Латвії від 18 грудня 2003 р. «Про Державну службу пробациі»; розглядаються питання електронного нагляду за засудженими, умовно-дostroково звільненими від відбування покарання, основні права посадових осіб і працівників Державної служби пробациі Латвії та обов'язки засуджених, які знаходяться під наглядом цієї служби, у тому числі й додаткові обов'язки засуджених, щодо яких здійснюється електронний нагляд; діяльність Консультативної ради при Державній службі пробациі Латвії та територіальних консультативних рад.

Ключові слова: пробация, Державна служба пробациі Латвії, клієнт пробациі, звіт про оцінку клієнта пробациі, програми пробациі, виконання примусових робіт, виконання громадських робіт, нагляд пробациі, електронний нагляд за засудженими.

Резюме

Лисодед А.В. Служба пробации Латвии: правовые основы деятельности.

В статье приводится опыт становления службы пробации в Латвии в 90-х гг. XX ст. – начале XXI ст.; анализируются структура Государственной службы пробации Латвии и механизм реализации ее основных функций в соответствии с Законом Латвии от 18 декабря 2003 г. «О Государственной службе пробации»; рассматриваются вопросы электронного надзора за осужденными, условно-досрочно освобожденными от отбывания наказания, основные права должностных лиц и работников Государственной службы пробации и обязанности осужденных, которые находятся под надзором этой службы, в том числе и дополнительные обязанности осужденных, относительно которых установлен электронный надзор; деятельность Консультативного совета при Государственной службе пробации Латвии и территориальных консультативных советов.

Ключевые слова: пробация, Государственная служба пробации Латвии, клиент пробации, отчет об оценке клиента пробации, программы пробации, исполнение принудительных работ, исполнение общественных работ, надзор пробации, электронный надзор за осужденными.

Summary

Oleksandr Lysodyed. Probation Service of Latvia: Legal Basis of Activity.

The article describes the experience of establishing a probation service in Latvia in the 90s of the XX century – at the beginning of the XXI century; the structure of the State Probation Service of Latvia and the mechanism of realization of nine main functions of the Service under the Law of Latvia “On the State Probation Service” of December 18, 2003, are analyzed: 1) submission of a report on the evaluation of the probation client; 2) development of probation programs and implementation of licensed programs; 3) execution of criminal punishment in the form of forced labour; 4) execution of a coercive measure of educational nature – public works; 5) organization and conduct of the mediation process in criminal proceedings and cases concerning the application of coercive measures of educational character to children, as well as four supervisory functions: 6) supervision over persons conditionally released from criminal liability with a probationary period; 7) supervision over conditionally sentenced persons on probation; 8) supervision over parolees serving additional sentences; 9) probation supervision. The peculiarities of supervision over parolees are indicated. It is noted that Latvian legislation provides for the possibility of establishing both ordinary and electronic surveillance for persons applying for parole.

The author indicates the peculiarities of supervision over parolees. It is noted that Latvian legislation provides for the possibility of establishing both ordinary and electronic surveillance for persons applying for parole. It is noted that Latvian legislation provides for the possibility of establishing both ordinary and electronic surveillance for persons applying for parole.

The basic rights of officials and employees of the State Probation Service of Latvia and the responsibilities of convicts under the supervision of the Service, including the additional responsibilities of the convicts subjected to electronic supervision; the activity of the Advisory Council at the State Probation Service of Latvia and territorial advisory councils are considered as well.

It is concluded that Latvia has created the legal framework and mechanism for the implementation of both the punishments as an alternative to imprisonment and measures as an alternative to punishment (public sanctions); and other measures are being taken to implement the recommendations of the Council of Europe CM / Rec (2010) 1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Rules on Probation, CM / Rec (2014) 4 of the Committee of Ministers to member states on electronic monitoring, CM / Rec (2017) 3 of the Committee of Ministers to member states on the European rules on public sanctions and measures.

Key words: probation, State Probation Service of Latvia, probation client, report on the evaluation of the probation client, probation programs, carrying out of forced labour, performing community service, probation supervision, electronic surveillance of convicts.

DOI: 10.36695/2219-5521.3.2020.50

УДК 343.131(477)

М.В. СІПОТКІНА

Марія Вячеславівна Сіпоткіна, кандидат юридичних наук, здобувач Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ORCID: 0000-0001-7897-409X

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПРАВОВОГО КОМПРОМІСУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ

Постановка проблеми. Проблема вирішення питання про можливість та доцільність реалізації компромісу у кримінальному провадженні виникла не випадково. Компроміс – це крок, за допомогою якого уможливується прийняття рішення за спірним питанням, щоб задовольнити сторони, які зацікавлені в його вирішенні. Крім того, за допомогою реалізації правового компромісу знаходять своє відображення у кримінальному провадженні засади поваги до людської гідності та гуманізму, які останнім часом набувають особливого значення.

Про доцільність укладання компромісу у кримінальному провадженні свідчить зарубіжний досвід, зокрема країн Західної Європи. Вони сьогодні працюють над удосконаленням юридичних норм на підставі чітко відпрацьованої системи стимулювання законослухняної поведінки колишніх правопорушників, намагаючись досягти максимально можливої злагоженості між державою та особами, які порушили закон, шляхом подальшого вдосконалення компромісних норм і розширення їхніх можливостей. Поняття компромісу у західному суспільстві втратило абстрактно-теоретичний характер і набуло інструментального змісту як засобу досягнення практичних цілей, які сприяють втіленню основних завдань кримінально-правової боротьби зі злочинністю. Це стає дійсно можливим лише після досягнення певних домовленостей між суб'єктами – учасниками компромісної угоди. Така форма компромісу зосереджує увагу на суб'єктивних вольових аспектах, свідомому й цілеспрямованому зближенні позицій сторін, а також регулює суперечні погляди¹.

Ступінь розробленості проблеми. Проблема сутності та змісту правового компромісу у кримінальному процесі практично не досліджувалася у доктрині науки кримінального процесу. Проте окремі аспекти сутності та змісту правового компромісу загалом у юридичній науці досліджувалися у роботах багатьох віт-

© М.В. Сіпоткіна, 2020

* *Mariia Sirotkina, Ph.D. in Law, Applicant of the Institute of Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv*